

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Tutkija

2. Pidätekö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita:

Lakien soveltamisen selkeyttäminen ja yhdenvertainen palvelujen saanti ovat sinänsä kannatettavia tavoitteita. Kuitenkin on varmistettava, että vammaispalveluja edelleen saa tarvittaessa.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita:

Muutosehdotuksissa on jonkin verran tulkinnanvaraa, mikä voi hankaloittaa palvelujen yhdenvertaista saatavuutta.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Yleislainsäädännön ensisijaisuus asettaa kansalaiset sinänsä yhdenvertaiseen asemaan, ja yleispalveluja tulisikin kehittää saavutettavampaan suuntaan. Kuitenkaan yleislainsäädäntö ei takaa, määrärahoista riippumatta, sopivia ja riittäviä palveluita, kun taas vammaispalvelut on suojattu subjektiivisilla oikeuksilla. On varmistettava, että vammaispalveluja edelleen saa tarvittaessa, vaikka laki onkin toissijainen. Ensisijaisuuden korostaminen ei saa vaikeuttaa vammaispalvelujen saamista.

Esitys korostaa sosiaalihuoltolain palveluita, joista monet kuulostavat sopivilta ja riittävältä myös osalle vammaispalvelujen asiakkaista. Kuitenkin määrärahasidonnaisuus tekee palveluista heikommät suhteessa vammaispalveluihin. On hyvä, että yleislainsäädännöstä löytyy mahdollisuuksia palveluihin, mutta käytännössä niitä voi olla vaikea saada määrärahasidonnaisuuden vuoksi. Tärkeintä on, että ihmiset saavat tarvitsemansa palvelut, eikä tämän perustavoitteen toteutumista ole syytä vaarantaa kiristämällä lainsäädännön ensi- ja toissijaisuuden merkityksen tulkintaa aiemmasta.

Esityksessä esitetään sosiaalihuoltolain palvelut hyvin vammaispalveluja vastaavina palveluina ikään kuin ne voisivat olla vaihtoehtoisia vammaispalveluille. Tämä ei kuitenkaan pidä läheskään aina paikkaansa, sillä yleispalveluja ei ole suunniteltu itsenäisen elämän, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Esimerkiksi henkilökohtainen apu ja kotihoito eivät suinkaan ole sisällöllisesti toisiaan vastaavia palveluja, vaan poikkeavat hyvin merkittävästi, sillä kotihoidossa itsenäinen elämä ja käyttäjien osallisuus toteutuvat hyvin puutteellisesti.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Pidämme ehdotettua rajausta parempana kuin aiemmin ehdotettua ikääntymisrajausta. ”Elämänvaihe” on kuitenkin hankala määrittää. Esityksessä ei nojata kronologiseen ikään, mutta erotetaan lapsuus ja nuoruus, aikuisuus ja vanhuus eri elämänvaiheiksi. Esityksessä viitataan ”normaaliin elämän kulkuun”, jonka eri vaiheissa voidaan tarvita tukea roolien ja vastuiden hoitamiseen. Mielestämme se, mikä on normaalia elämän kulkua, on hankala määritellä. Erityisesti normaalisuuden käsite on tutkimuksessakin nähty ongelmallisena: kuka määrittelee, mikä on ja ei ole normaalia?

Vanhuus on esityksessä esitetty yhtenä elämänvaiheena. Käytännössä vanhuus voi pitää sisällään hyvin pitkän ajanjakson, jopa 40 vuotta, ja hyvin heterogeenisen joukon, eikä ole selvää, milloin aikuisuus vaihtuu vanhuudeksi. Gerontologinen tutkimus erottaa aktiivisen kolmannen iän eläkkeelle jäämisen jälkeen ja neljännen iän, joka on viimeinen ikävaihe ihmisen elämässä. Tämäkin jako on ongelmallinen vammaisuuden näkökulmasta, mutta osoittaa vanhuuden elämänvaiheen monitahoisuuden. Mikä määrittää aikuisuuden ja vanhuuden rajan ihmisellä, jonka elämä ei ole edennyt ”normaalin elämän kulun” mukaisesti? Se, keihin kulloinkin verrataan, ei ole yksiselitteistä.

Elämänvaiheeseen liittyvä tavanomainen tarve ohjaa ajattelemaan tavanomaista elämänvaihetta ja sitä, mikä kuuluu tai ei kuulu tiettyyn elämänvaiheeseen. Jos esimerkiksi henkilö on ollut liikunnallinen, mutta korkeassa iässä vammautuessaan tarvitsee tukea liikkumiseen, tulkitaanko vammautuminen siirtymäksi ”neljänteen ikään” vai aktiivisessa eläkeiässä eli ”kolmannessa iässä” olevan vammautumisena? Tutkimuksen mukaan ihmisten välille tulee enemmän yksilöllisiä eroja iän karttuessa, minkä vuoksi yleisiä sääntöjä tietyn elämänvaiheen suhteen on vaikea tehdä. Pohjoismaissa vammaispalveluja ohjannut, ja edelleen ohjaava normalisaatioperiaate voi helposti vahvistaa ikästereotypioita, vaikka monella tapaa kannatettava periaate onkin.

Säännöskohtaisissa perusteluissa mainitaan, että ”avun, tuen, hoivan ja huolenpidon tarve keskittyy yleensä iäkkäiden henkilöiden viimeisiin elinvuosiiin”, ja siksi ”palvelutarve voidaan usein katsoa tavanomaiseksi elämänvaiheeseen liittyväksi tarpeeksi”. Nämä sanavalinnat helposti ohjaavat yleistämään iäkkäiden palveluntarpeita. Nämä muotoilut nojaavat pitkälti stereotyyppisiin

käsityksiin, jossa koko vanhuus nähdään toimintakyvyn vähenemisenä. Tämä ei kuitenkaan pidä kokonaisuutena ottaen paikkaansa vaan, kuten esityksessä todetaankin, toimintakyvyn heikentyminen ja avuntarpeen lisääminen ajoittuu yleensä vain aivan viimeisiin elinvuosiin. Koko vanhuuden näkeminen elämän loppuvaiheen kautta ei ole asiallista.

On kannatettavaa, että ehdotuksessa ei korosteta korkeaan ikään liittyvää elämänvaihetta vaan elämänvaihteita käsitellään samanarvoisesti. Näin laki ei ohjaa arvioimaan ikääntyneitä ihmisiä eri tavalla kuin muita. Ehdotus kuitenkin perustuu kyseenalaisiin stereotypioihin, jotka eivät saa ohjata lain soveltamista ikääntyneiden ihmisten kohdalla. Yksilölliset elämänculut on lisäksi otettava huomioon. Elämänvaiheet eivät aina noudata kronologista ikää, ja tavanomaista tarvetta elämänvaiheessa on arvioitava suhteessa siihen, millaista henkilön elämä on ollut ennen vammautumista. Tavanomaisen tarpeen arviointi ei saa perustua normatiiviseen elämänculkuun eikä stereotyyppisiin käsitykseen vanhuudesta.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

en osaa sanoa

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

-

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

en osaa sanoa

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

-

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Suhtaudumme varauksella siihen, että vammaispalvelulain uudistuksen käytettävissä olevasta budjetista on suunniteltu jätettävän käyttämättä 60-70 miljoonaa. Tämä tarkoittaa käytännössä palvelutason leikkaamista siitä tasosta, jonka maan hallitus on hyväksynyt. Vammaispalveluista ei ole varaa säästää, koska kyse on vammaisten henkilöiden välttämättömistä palveluista.

Kröger Teppo

Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö (CoE AgeCare) -
Lausunnon ovat laatineet Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen
huippuyksikön tutkijat Salla Era ja Teppo Kröger